

WAKAF AHLI: PERUNTUKAN UNDANG-UNDANG DAN PELAKSANAANNYA DI MALAYSIA

WAQF AHLI: LEGAL PROVISIONS AND ITS IMPLEMENTATION IN MALAYSIA

Farhana Mohamad Suhaimi

Fakulti Syariah dan Undang-Undang, Universiti Sains Islam Malaysia, Nilai.

E-mail: farhanams@usim.edu.my

ABSTRAK

Wakaf ahli atau dikenali sebagai wakaf zuriat adalah harta atau manfaat yang diwakafkan oleh pewakaf (waqif) kepada penerima wakaf (mawquf alaih) iaitu seseorang atau lebih seorang daripada keturunan waqif bagi tujuan kebajikan. Wakaf ahli telah diamalkan sejak dahulu dalam kalangan para sahabat dan pemerintah Islam. Sebagai contoh wakaf ahli yang masih wujud sehingga hari ini adalah Wakaf Saidina Umar untuk keturunannya, begitu juga wakaf Saidina 'Uthman. Namun, wakaf ahli di Malaysia semakin dipinggirkan memandangkan wujud kesukaran dalam menguruskannya walaupun jumlah bilangan wakaf ahli yang diuruskan adalah kecil. Artikel ini bertujuan melihat pelaksanaan wakaf ahli dari sudut perundangan di Malaysia dan pelaksanaannya. Kajian ini menggunakan kaedah analisis kandungan dan temu bual, kemudiannya data dianalisa secara tematik. Kajian ini mendapati peruntukan mengenai wakaf ahli adalah berbeza mengikut negeri. Hanya Enakmen Wakaf Negeri Perak yang mempunyai tafsiran khas kepada wakaf ahli. Rekod menunjukkan wakaf ahli paling awal di Kelantan adalah pada tahun 1921 dan hasil mawquf masih dapat dipelihara dan dinikmati oleh mawquf alaih bawah pengurusan Majlis Agama Islam dan Adat Istiadat Melayu Kelantan (MAIK). Ini menunjukkan bahawa wakaf ahli mempunyai keistimewaan tersendiri dalam memastikan kelangsungan manfaat kepada ahli keluarga yang merupakan mawquf alaih. Tambahan, pengurusan wakaf yang baik dapat memastikan mawquf dibangunkan dan manfaat darinya terus berkembang untuk kebaikan masyarakat.

Kata Kunci: wakaf, wakaf pendidikan, wakaf ahli

ABSTRACT

Waqf ahli known as waqf zurri is the property or benefits dedicated by the waqif to the waqf recipient (mawquf alaih), i.e. one or more of the waqif descents for welfare purposes. Waqf ahli has been practised ever since among the companions and the Islamic rulers. For example, the waqf ahli which still exist today are Waqf by Saidina Umar for his descendants, as well as the waqf by Saidina 'Uthman. However, waqf ahli in Malaysia are increasingly marginalised as there are difficulties in managing them even though the total number of waqf ahli is small. This article aims to analyse the implementation of waqf ahli from the legal perspective in Malaysia and its implementation. This study used content analysis and interview methods, and data are thematically analysed. The study found that provisions on waqf ahli differ according to state. However, Perak State Waqf Enactment which only has special interpretation of waqf ahli. Records show the earliest waqf ahli in Kelantan were in 1921, and the benefits for mawquf were still preserved and gained by the mawquf under the management of the Islamic Religious Council and Malay Customs (Kelantan). This shows that waqf ahli have their own privileges in ensuring the continuity of benefits to family members who are mawquf alaih. Furthermore, good management or waqf can ensure that mawquf can be developed and its benefits continue to progress for the merits of society.

Keyword (s): waqf, waqf education, waqf ahli, waqf zurri

PENDAHULUAN

Di Malaysia, peruntukan mengenai wakaf dinyatakan secara jelas dalam Jadual Kesembilan Senarai Dua Senarai Negeri Perlembagaan Persekutuan yang meletakkan bidang kuasa wakaf kepada negeri-negeri. Pentadbiran wakaf diperuntukkan dalam Enakmen Pentadbiran Agama Islam Negeri bagi negeri masing-masing yang mana Majlis Agama Islam Negeri bertanggungjawab selaku pemegang amanah tunggal dan pentadbir wakaf di negeri masing-masing. Sehingga kini, lima buah negeri yang telah mewujudkan enakmen atau kaedah khusus mengenai wakaf seperti Selangor, Negeri Sembilan, Perak, Melaka dan Terengganu. Enakmen wakaf yang lebih terperinci ini mengandungi aspek perundangan wakaf termasuk waqif, mawquf alaih dan mawquf, kuasa dan tanggungjawab Majlis, Kumpulan Wang Wakaf, kesalahan dan penalti, serta penguatkuasaan dan penyiasatan berhubung wakaf. Manakala Johor, sebelum ini telah mewujudkan Enakmen Wakaf (Negeri Johor) 1911, yang kemudiannya telah dipinda pada tahun 1935 dan 1973. (Abd Jalil Borham, 2002). Kemudiannya telah dimansuhkan dan dimasukkan ke dalam Enakmen Pentadbiran 1978.

Memandangkan perundangan dan pengurusan wakaf adalah bawah bidang kuasa Majlis Agama Islam Negeri masing-masing, maka terdapat ketidakseragaman dalam mentafsirkan dan menguruskan wakaf di Malaysia. “Wakaf ahli” sebagai contohnya, hanya disebut tafsirannya dalam Enakmen Wakaf (Perak) 2015. Walau bagaimanapun wakaf ahli ini juga sebenarnya ada dalam Enakmen Wakaf (Negeri Selangor) 2015 dan Enakmen Wakaf (Terengganu) 2016 dengan menggunakan istilah “wakaf kepada waris”. Bagi sebahagian negeri, wakaf ahli diletakkan bawah kategori wakaf jenis khas.

Wakaf ahli di Malaysia adalah tidak begitu digalakkan memandangkan wujud kesukaran dalam menguruskan wakaf ahli walaupun jumlah bilangan wakaf ahli yang diuruskan adalah kecil. Namun, wakaf ahli masih relevan dalam konteks menggalakkan umat Islam berwakaf untuk ahli keluarga, memelihara kebajikan dan mengukuhkan persaudaraan kalangan mereka. Ini juga memberi kebaikan kepada peningkatan jumlah harta wakaf di Malaysia yang akan memberi manfaat kepada lebih ramai masyarakat di Malaysia. Artikel ini akan meneliti dan membincangkan mengenai peruntukan wakaf ahli dan pelaksanaannya sebagaimana yang diperuntukkan dalam perundangan wakaf di Malaysia.

TAKRIF WAKAF AHLI

Wakaf ahli terdiri daripada dua gabungan perkataan wakaf dan ahli. Dalam kitab fiqh, wakaf membawa maksud menahan harta yang boleh diambil manfaat daripadanya dengan mengekalkan ‘ain (fizikal) harta tersebut dan memutuskan hak pengurusan yang dimiliki oleh pewakaf (al-Sharbinī, t.w 977H). Hasil daripada wakaf digunakan untuk tujuan kebajikan dan mendekati diri kepada Allah. Ahli bermaksud waris orang-orang yang berhak mewarisi pusaka (Kamus Pelajar Edisi Kedua). Zuriat pula membawa maksud keturunan, benih, baka, anak atau anak cucu (Kamus Dewan Edisi Keempat).

Gabungan daripada perkataan wakaf dan ahli menjadi wakaf ahli dan membawa maksud menahan harta yang boleh diambil manfaat dengan mengekalkan ‘ain (fizikal) harta tersebut kepada mawquf alaih yang merupakan orang yang berhak mewarisi pusaka. Wakaf ahli juga bermaksud mewakafkan harta atau manfaat kepada anak, cucu, dan kerabat atau disebut juga sebagai wakaf *zurri* atau wakaf keluarga (Manual Pengurusan Tanah Wakaf, 2006; Isa Zaki, 1995).

WAKAF AHLI MENURUT PERSPEKTIF SYARIAH

Pensyariaan wakaf pada asalnya sebagaimana termaktub dalam hadith Umar yang telah bertanya kepada Nabi Muhammad s.a.w mengenai tindakan yang terbaik untuk dilakukan setelah mendapat sebidang tanah yang amat bernilai baginya. Hadith ini menerangkan bahawa mewakafkan harta dan menyedekahkan hasil wakaf kepada mawquf alaih antaranya termasuklah kaum kerabat.

عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا : ((أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ أَصَابَ أَرْضًا بِحَيْبَرٍ ، فَأَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْتَأْمِرُهُ فِيهَا ، فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ ، إِنِّي أَصَبْتُ أَرْضًا بِحَيْبَرٍ لَمْ أَصِبْ مَالًا قَطُّ أَنْفَسَ عِنْدِي مِنْهُ ، فَمَا تَأْمُرُ بِهِ؟ قَالَ : إِنْ شِئْتَ حَبَسْتَ أَصْلَهَا وَتَصَدَّقْتَ بِهَا ، قَالَ : فَتَصَدَّقَ بِهَا عُمَرُ ، أَنَّهُ لَا يُبَاغُ وَلَا يُوهَبُ وَلَا يُورَثُ ، وَتَصَدَّقَ بِهَا فِي الْفُقَرَاءِ ، وَفِي الْأَرْقَابِ ، وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ ، وَالضَّيْفِ لَا جُنَاحَ عَلَى مَنْ وَلِيَهَا أَنْ يَأْكُلَ مِنْهَا بِالْمَعْرُوفِ ، وَيُطْعِمَ غَيْرَ مُتَمَوِّلٍ))

Mafhumnya: *Daripada Nāfi', daripada Ibnu Umar telah berkata: "Umar telah mendapat sebidang tanah di Khaibar, lalu beliau bertanya pada Rasullullah s.a.w ; "Wahai Rasullullah, sesungguhnya aku telah mendapatkan sebidang tanah di Khaibar, satu harta yang tidak pernah kudapat sama sekali yang lebih baik bagiku selain tanah itu, lalu apa yang dikau perintahkan ke atasku padanya?" maka jawab Baginda s.a.w, "Jika engkau hendak, tahanlah (bekukan) tanah itu, dan sedekahkanlah manfaatnya", lalu Umar menyedekahkannya dengan syarat tanah itu tidak boleh dijual, tidak boleh dihadiahkan dan tidak boleh diwariskan. Sedangkan hasilnya disedekahkan buat kepentingan fakir miskin, kaum kerabat, memerdekakan hamba sahaya, kepentingan di jalan Allah, ibnu sabil dan tetamu. Dan tidak ada halangan bagi orang yang menguruskan (yang diberi kuasa menjaganya yakni Nazir) untuk memakan daripadanya dengan cara yang makruf dan tidak berlebihan (mengambil upah sebahagian darinya dengan cara yang wajar)".* (Bukhari, t.t)

Turut diceritakan dalam kitab tafsir dan hadith akan kemurahan hati salah seorang sahabat Rasullullah s.a.w yang bernama Abū Talhah sebagaimana yang diceritakan dalam Sahih Bukhari. Ketika turunnya firman Allah s.w.t dalam Surah al-Imran, ayat 92. Maksudnya: *"Kamu tidak sekali-kali akan dapat mencapai (hakikat) kebajikan dan kebaktian (yang sempurna) sebelum kamu dermakan sebahagian dari apa yang kamu sayangi"*. Abu Talhah telah bangun dan berkata: "Wahai Rasullullah s.a.w, sesungguhnya Allah s.wt telah berfirman ((Kamu tidak sekali-kali akan dapat mencapai (hakikat) kebajikan dan kebaktian (yang sempurna) sebelum kamu dermakan sebahagian dari apa yang kamu sayangi)), dan hartaku paling kucintai ialah tanah di Bairuha', dan sesungguhnya aku jadikan sebagai sedekah kerana Allah, yang aku harapkan kebaikannya dan simpanan pahala di sisi Allah, maka baginda berkata: "Bahkan, harta tersebut menguntungkan dan Ibn Maslamah telah mengatakan, dan aku mendengar apa yang telah kamu perkatakan, justeru aku berpandangan jadikanlah ianya sedekah (wakaf) kerabat-kerabatmu". Maka berkata Abu Talhah: Aku akan lakukan seperti itu wahai Rasullullah, lalu Abu Talhah membahagi-bahagikan kepada kerabat-kerabatnya dan kepada anak pak ciknya (saudaranya)" (Bukhari, t.t; Muslim, t.t; al-Shawkani, t.t). Jelas daripada hadith ini akan keharusan untuk mewakafkan harta kepada ahli keluarga. Para sahabat r.a antaranya Saidina Abu Bakar, Uthman, Umar dan Saad bin Abi Waqas juga turut mewakafkan harta berupa rumah dan tanah kepada ahli keluarga serta keturunan mereka.

Rasullullah s.a.w juga turut menyarankan agar mengutamakan sedekah kepada ahli keluarga atau kerabat di bawah tanggungan yang memerlukan bantuan. Sabda Rasulullah SAW bermaksud seperti berikut: *"Dinar (wang) yang engkau infakkan (belanjakan) di jalan Allah, dinar yang engkau infakkan untuk membebaskan hamba abdi, dinar yang engkau sedekahkan kepada orang miskin, dinar yang engkau nafkahkan kepada keluargamu, pahala yang paling besar adalah dinar yang engkau nafkahkan untuk keluargamu."* (Muslim, t.t, 995) Ini menunjukkan adanya galakan untuk berwakaf dan bersedekah kepada ahli keluarga, selain tujuan membantu meringankan bebanan ahli keluarga, tali persaudaraan dapat dieratkan dan rasa kasih sayang disuburkan di kalangan ahli keluarga.

Walau bagaimanapun, terdapat beberapa negara-negara seperti Iraq, Syria, Lubnan dan Mesir memansuhkan wakaf ahli ini adalah disebabkan sukarnya menguruskan wakaf ahli, wujud penyelewengan tujuan oleh waqif sendiri dan salah guna kuasa oleh pemegang amanah wakaf. Terdapat juga sebab lain yang dinyatakan antaranya kemudharatan yang dilakukan disebabkan wakaf ahli ini melalui syarat-syarat yang ditetapkan oleh waqif, menetapkan mawquf alaih hanya kepada anak lelaki tanpa anak perempuan, atau hanya kepada sebahagian anak-anak tanpa sebahagian yang lain dengan alasan yang tidak wajar, atau memanipulasi dan menyalahgunakannya untuk kepentingan mengelak daripada tuntutan pemiutang ke atas harta waqif (Abd al-Aziz Fawzan, 2013).

Namun, pada tahun 2004, Majlis Fiqh Islam Antarabangsa (مجلس مجمع الفقه الإسلامي الدولي) dalam persidangan kelima belas di Muscat (Kesultanan Oman) telah membincangkan mengenai isu wakaf. Antara resolusi dalam persidangan tersebut adalah mengajak kembali negara anggota Pertubuhan Persidangan Islam (OIC) dan komuniti Islam di negara bukan Islam untuk menjaga dan memelihara wakaf, tidak menghalanginya, dan menghidupkan semula beberapa jenis wakaf, seperti wakaf zurri (wakaf ahli), yang telah dimansuhkan oleh beberapa perundangan negara Arab dan Islam (No. Qarar 140) (International Islamic Fiqh Academy, 2004).

Bagi memastikan pelaksanaan wakaf sah di sisi Syarak, rukun dan syarat wakaf perlu dipenuhi. Rukun wakaf terdiri daripada lafaz akad ijab dan qabul, waqif, mawquf alaih dan mawquf. Syarat bagi rukun lafaz ijab dan qabul adalah lafaz yang menunjukkan niat pewakaf untuk mewakafkan hartanya dengan jelas dan terang. Syarat bagi rukun waqif haruslah orang yang cukup kelayakan iaitu berakal, cukup umur ('*aqil bāligh*), merdeka, sempurna pemilikannya dan tidak disekat untuk menguruskan hartanya disebabkan kebodohan atau mufliis. Syarat bagi mawquf alaih pula, mestilah pihak yang sah menerima sesuatu harta wakaf untuk dimanfaatkan dan boleh diserahkan hak milik, jika sebaliknya, maka walinya berperanan untuk mewakilkannya. Manakala bagi mawquf, harta tersebut mestilah wujud dan merupakan milik waqif. Mawquf juga mestilah ditentukan jenis, bentuk, tempat, luas dan jumlahnya boleh dimanfaatkan, bernilai dan diharuskan menurut Syariah (*al-Ghamrāwī*, 2005). Niat waqif juga mestilah selari dengan *maqasid* wakaf iaitu tujuan kebaikan dan kebajikan.

LATAR BELAKANG PELAKSANAAN WAKAF AHLI DI MALAYSIA

Antara rekod terawal wakaf ahli adalah wakaf Tengku Kaya Pahlawan di Kelantan iaitu pada tahun 1921. Wakaf Tengku Kaya Pahlawan merupakan harta wakaf yang terbesar di negeri Kelantan. Meliputi keluasan tanah sebanyak 20 lot, iaitu 98 ekar dan 22 depa. Terdiri daripada tanah bendang, tapak rumah, dan kebun kelapa. Nilai keseluruhan tanah ialah RM 440,344.89. Bangunan Perniagaan Wakaf Zurri Jalan Kelochor, Kota Bharu, Kelantan merupakan antara pembangunan yang dibina di atas tanah wakaf ini. Hasil daripada sewaan premis ini diagihkan sebagaimana niat waqif Tengku Kaya Pahlawan iaitu satu bahagian untuk kebajikan dan sembilang bahagian untuk zuriat waqif ini. Sejumlah RM 76,000 telah diagihkan untuk tujuan kebajikan, satu daripada sepuluh bahagian yang telah diperuntukkan berdasarkan niat waqif pada tahun 2015 (Majlis Agama Islam dan Adat Istiadat Melayu Kelantan, 2015).

Selain itu, di Terengganu, harta wakaf ahli yang direkodkan adalah sebanyak 26 lot tanah wakaf. 17 lot daripada tanah wakaf ahli telah disewakan sama ada bagi tujuan pertanian, perniagaan, kediaman serta kebajikan. Manakala baki lot tanah masing-masing sebanyak 9 (34.6%) belum dimanfaatkan. Majlis Agama Islam dan Adat Istiadat Melayu Terengganu (MAIDAM) dalam proses mengenal pasti tanah-tanah wakaf yang ekonomik seperti terletak di kawasan bandar atau pinggir bandar dan tanah yang terletak di tepi jalan utama untuk dibangunkan dengan projek perniagaan. Selain itu mana-mana tanah wakaf yang berkeluasan besar akan diusahakan antaranya sebagai projek perumahan, perladangan atau pertanian. Manakala tanah wakaf yang berkeluasan kurang suku ekar yang terletak di kawasan tidak ekonomik akan di-*istبدال* dengan tanah lain bagi mengurangkan tanah yang terbiar dan tidak boleh dimajukan (Laporan Ketua Audit Negara-Terengganu, 2014). Kebanyakan lot tanah wakaf yang dikhaskan untuk wakaf ahli terletak di daerah Kuala Terengganu dan selebihnya di Marang, Hulu Terengganu dan Kemaman. Antaranya adalah lot tanah yang diwakafkan oleh Tengku Nik Maimunah pada 13 Jun 1961 kepada ahli waris yang dikenali sebagai Tanah Konsesi Chenderong, Mukim Bandi. Keluasan tanah wakaf ini melebihi 25,000 hektar. Sejumlah lima daripada lahan bahagian diwakafkan untuk ahli keluarganya dan beberapa orang lain, selebihnya pula diwakafkan untuk tujuan agama dan kebajikan (Che Zuina Ismail et.al, 2016). Hasil daripada tanah wakaf tersebut diperoleh daripada kayu balak, perlombongan, sewa tanah dan tanaman. Pada tahun 2004, Majlis menguruskan satu akaun amanah khas iaitu Tabung Amanah Konsesi Chenderong. Tabung ini diwujudkan bertujuan mengakaunkan urus niaga terimaan dan bayaran hasil daripada wakaf Almarhumah Tengku Nik Maimunah. Pada tahun 2003, jumlah terimaan dan bayaran yang telah diakaunkan dalam tabung ini masing-masing adalah RM699,723 dan RM412,205. Pada akhir bulan Disember 2003, baki tabung ini ialah RM0.94 juta (Laporan Ketua Audit Negara-Terengganu, 2014).

Di negara lain contohnya, Singapura, wakaf ahli telah diurus dengan baik oleh Majlis Ugama Islam Singapura (MUIS) sehingga mampu menjana hasil lumayan. Antaranya, wakaf Sherrifa Zain Alsharoff Mohamed Alsogoff, yang dikenali sebagai the Red House di Singapura. Pada tahun 1957, beliau telah mewakafkan sebuah rumah kedai yang mana terletaknya Red House Bakery ini bersama dengan lima buah rumah kedai di East Coast Road. Hasil sewaan harta ini telah diwakafkan bagi membiayai pendidikan cucu-cucu Sherrifa Zain sehingga berumur 21 tahun. Selain itu, hasil daripada harta wakaf tersebut juga disalurkan bagi membangunkan dan membiayai sebuah klinik yang menawarkan perkhidmatan percuma iaitu Al-Taha Dispensary (Singapore National Library Board, 2004).

METODOLOGI KAJIAN

Kajian ini merupakan kajian kualitatif. Pengumpulan data kajian melalui kajian kepustakaan dilakukan menerusi rujukan kepada subsekyen berkaitan wakaf dalam Enakmen Pentadbiran Agama Islam Negeri (EPAIN) dan Enakmen Wakaf Negeri-negeri seperti dalam Jadual 1.

Jadual 1: Perundangan Wakaf Mengikut Negeri

Negeri	Perundangan Wakaf
Pulau Pinang	Enakmen Pentadbiran Agama Islam (Negeri Pulau Pinang) 2004
Kedah	Enakmen Pentadbiran Undang-Undang Islam (Kedah Darul Aman) 2008
Perlis	Enakmen Pentadbiran Undang-Undang Keluarga Islam 1991
Perak	Enakmen Wakaf (Negeri Perak) 2015
Kelantan	Enakmen Majlis Agama Islam Dan Adat Istiadat Melayu Kelantan 1994
Terengganu	Enakmen Wakaf (Negeri Terengganu) 2016
Pahang	Enakmen Pentadbiran Undang-Undang Islam 1991
Selangor	Enakmen Wakaf (Negeri Selangor) 2015
Negeri Sembilan	Enakmen Wakaf (Negeri Sembilan) 2005
Melaka	Enakmen Wakaf (Negeri Melaka) 2005
Johor	Enakmen Pentadbiran Agama Islam (Negeri Johor) 2003
Wilayah Persekutuan	Akta Pentadbiran Undang-Undang Islam (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1993
Sabah	Enakmen Pentadbiran Undang-Undang Islam 1992
Sarawak	Ordinan Majlis Islam Sarawak, 2001

Sumber: Kajian lapangan.

Selain itu, maklumat wakaf di Majlis Agama Islam Negeri-negeri, buku, artikel jurnal dan kertas persidangan yang berkaitan dengan wakaf ahli dirujuk bagi mendapatkan maklumat berkaitan wakaf ahli. Kaedah analisa data yang akan digunakan adalah analisa kandungan. Pengkaji akan menganalisa maklumat secara tekstual dan mengenal butirannya secara sistematik mengikut tema tertentu.

ANALISIS WAKAF AHLI MENURUT KERANGKA PERUNDANGAN

Wakaf yang sah adalah wakaf yang memenuhi rukun dan syarat wakaf menurut Hukum Syarak dan mematuhi perundangan wakaf. Rukun wakaf yang terdiri daripada sighth (lafaz wakaf), waqif, mawquf dan mawquf alaih. Berikut tafsiran berkaitan rukun wakaf yang diperuntukkan dalam Enakmen Wakaf Negeri Sembilan.

- Wakaf ertinya menyerahkan hak milik apa-apa harta yang boleh dinikmati manfaat, faedah atau keuntungannya; menyerahkan manfaat, faedah atau keuntungan yang boleh dinikmati daripada apa-apa harta; atau memberikan kepakaran dan perkhidmatan yang boleh dinikmati manfaat, faedah atau keuntungannya, sama ada sebagai wakaf am atau wakaf khas menurut prinsip syariah, tetapi tidak termasuk amanah yang ditakrifkan di bawah Akta Pemegang Amanah 1949 [Akta 208]
- Waqif bermaksud orang yang mewujudkan wakaf iaitu pewakaf.
- Mawquf ertinya harta yang diwakafkan, sama ada sebagai wakaf am atau wakaf khas
- Mawquf alaih ertinya orang atau persatuan atau institusi yang berhak menerima apa-apa manfaat, faedah atau keuntungan daripada mawquf.

Berkenaan wakaf ahli, berdasarkan kepada Enakmen Pentadbiran Agama Islam Negeri (EPAIN) dan Enakmen Wakaf, terdapat perkara yang dinyatakan berkaitan dengan wakaf ahli atau wakaf kepada waris. Antaranya takrifan wakaf ahli, penentuan syarat-syarat mawquf alaih, manfaat mawquf alaih, tanggungjawab mawquf alaih, wakaf secara wasiat, wakaf kepada waris, ketiadaan mawquf alaih dan wakaf tidak sah.

(1) Takrifan wakaf ahli

Penggunaan istilah wakaf ahli adalah tidak seragam antara negeri. Negeri Perak menggunakan istilah wakaf ahli, Negeri Selangor dan Terengganu menggunakan wakaf kepada waris dan selebihnya tidak memperuntukkan wakaf ahli atau wakaf kepada waris dalam perundangan wakaf. Enakmen Wakaf Perak mendefinisikan wakaf ahli seperti berikut: “*Wakaf ahli*” atau “*wakaf zurri*” ertinya *suatu wakaf yang ditentukan oleh waqif untuk keluarganya atau untuk seseorang atau lebih daripada seorang yang tertentu bagi tujuan kebajikan*. Berdasarkan takrifan ini, waqif berhak untuk menetapkan seorang atau lebih daripada seorang sebagai mawquf alaih yang merupakan keluarganya, dengan tujuan kebajikan. Penggunaan perkataan “keluarga” yang diberikan adalah lebih luas merangkumi pihak yang berhak mewarisi dari harta pusaka dan juga sebaliknya.

Bagi Enakmen Wakaf Negeri Selangor dan Terengganu, terdapat seksyen yang menyebut mengenai wakaf kepada waris. Seksyen 31, Wakaf Negeri Selangor dan Seksyen 35, Enakmen Wakaf Terengganu menyatakan seperti berikut: “*Mana-mana orang yang berhasrat untuk berwakaf boleh mewakafkan harta kepada warisnya*”. Tafsiran “waris” bagi seksyen ini membawa maksud seseorang yang berhak mewarisi sesuatu harta pusaka menurut Hukum Syarak. Takrifan ini membataskan mawquf alaih hanya di kalangan mereka yang berhak mewarisi harta waqif. Justeru, sekiranya waqif ingin mewakafkan harta untuk keluarganya yang tidak berhak mewarisi daripada waqif tertakluk bawah seksyen “wakaf kepada bukan waris”.

Bagi negeri lain yang merujuk kepada Enakmen Pentadbiran Agama Islam Negeri (EPAIN), kebanyakannya tidak menyatakan wakaf ahli secara jelas dalam perundangan wakaf. Oleh itu, wakaf ahli termasuk bawah kategori wakaf khas kerana definisinya yang masih tertakluk sama ada menentukan tujuan kebajikan atau menentukan mawquf alaih (penerima wakaf). Sebagaimana yang disebutkan dalam Enakmen Majlis Agama Islam Dan Adat Istiadat Melayu Kelantan akan tafsiran wakaf khas.

Wakaf harta modal yang kekal daripada mana-mana harta bagi maksud agama atau khairat yang diakui oleh Hukum Syarak, termasuk harta-harta yang diwakafkan itu sendiri dan pendapatan daripada harta-harta itu diberi kepada orang-orang atau untuk tujuan yang ditetapkan dalam wakaf itu. Justeru wakaf ahli adalah termasuk dalam kategori ini memandangkan mawquf alaih bagi wakaf ahli telah ditetapkan secara khusus, yang terdiri daripada keturunan waqif.

(2) Menentukan syarat-syarat mawquf alaih

Penetapan syarat mawquf alaih juga berbeza mengikut enakmen wakaf. Enakmen Wakaf Negeri Selangor memperuntukkan waqif dibenarkan untuk menetapkan syarat khusus kepada mawquf alaih sebelum mawquf alaih berhak untuk menerima manfaat daripada harta yang telah diwakafkan. Manakala Enakmen Wakaf Perak, Melaka dan Terengganu turut membenarkan Jawatankuasa Pengurusan Wakaf dengan persetujuan waqif untuk menetapkan syarat tersebut, sebagaimana yang disebutkan dalam Enakmen Wakaf Terengganu seperti berikut: “*Seseorang waqif atau Jawatankuasa dengan persetujuan waqif itu, boleh menetapkan apa-apa syarat khusus kepada mawquf alaih sebelum mawquf alaih itu menjadi berhak kepada manfaat, faedah atau kepentingan mawquf itu*”. Enakmen Wakaf Negeri Sembilan dan Enakmen Pentadbiran Agama Islam Negeri yang lain pula tidak menyentuh berkaitan penetapan syarat mawquf alaih oleh waqif.

(3) Pembahagian manfaat mawquf alaih

Menjadi tanggungjawab Majlis sebagai pemegang amanah tunggal di negeri masing-masing untuk memastikan mawquf alaih mendapat manfaat, faedah atau keuntungan yang berhak untuknya daripada mawquf. Perkara berkaitan pembahagian manfaat mawquf alaih telah dinyatakan dalam Bahagian Mawquf alaih dalam Enakmen Wakaf Melaka, Selangor, Perak dan Terengganu dan bawah Bahagian Tanggungjawab Majlis dalam Enakmen Wakaf Negeri Sembilan dengan memperuntukkan seperti berikut: “*Majlis adalah bertanggungjawab untuk memastikan mawquf alaih menikmati manfaat, faedah atau keuntungan daripada mawquf yang mawquf alaih itu berhak ke atasnya.*”

Dari sudut jumlah bahagian yang berhak oleh mawquf alaih, penetapan bahagian adalah berdasarkan kepada syarat waqif. Dalam keadaan sekiranya mawquf alaih lebih daripada seorang, Enakmen Wakaf Melaka, Selangor, Perak dan Terengganu menyebut jika waqif tidak menetapkan

untuk mereka kadar faedah, kepentingan atau manfaat masing-masing terhadap mawquf itu dibahagikan sama rata di antara mawquf alaih. Ini termasuklah antara mawquf alaih lelaki mahu pun perempuan. Manakala, sekiranya mawquf alaih adalah asnaf zakat, pembahagian dilaksanakan berdasarkan kadar asnaf zakat (Enakmen Wakaf Melaka dan Terengganu). Walau bagaimanapun, perakuan daripada Jawatankuasa Fatwa diperlukan bagi pemakaian peruntukan bawah seksyen ini (Enakmen Wakaf Terengganu).

(4) Tanggungjawab mawquf alaih

Mawquf alaih bertanggungjawab ke atas semua kos dan tanggungan yang berkaitan dengan mawquf (Enakmen Wakaf Perak). Ini termasuklah cukai berkaitan ke atas mawquf seperti cukai tanah atau cukai taksiran harta.

(5) Pelantikan mawquf alaih sebagai pengurus mawquf

Enakmen Wakaf Negeri Sembilan membenarkan mawquf alaih untuk menguruskan mawquf sekiranya dilantik dan mendapat keizinan dari Majlis Agama Islam Negeri. Pelantikan mawquf alaih mestilah seorang yang berkelayakan dan kompeten untuk menguruskan mawquf demi kepentingan mawquf alaihnya dan tertakluk kepada apa-apa syarat yang telah ditetapkan oleh Majlis Agama Islam Negeri sebagaimana yang dinyatakan bawah perenggan 33 (1)(b) "*Melantik mana-mana orang yang dianggap dengan munasabah oleh Majlis sebagai kompeten dan berkelayakan untuk menguruskan manfaat, faedah atau keuntungan mana-mana mawquf demi kepentingan mawquf alaihnya*".

(6) Ketiadaan mawquf alaih

Menurut Enakmen Wakaf kelima-lima negeri, ketiadaan mawquf alaih bermaksud apabila wujud keadaan di mana seorang waqif tidak menamakan mawquf alaih; atau dalam hal orang perseorangan, mawquf alaih itu meninggal dunia; atau dalam hal suatu pertubuhan perbadanan, mawquf alaih itu tidak lagi wujud; atau mawquf alaih itu tidak dapat dikesan selepas wakaf itu mula berkuat kuasa. Tempoh selama setahun (Selangor dan Terengganu) atau empat tahun (Perak dan Melaka) diberikan selepas wakaf itu mula berkuat kuasa.

Maka, Majlis Agama Islam Negeri hendaklah mendapatkan keputusan Jawatankuasa Fatwa (Enakmen Wakaf Selangor, Negeri Sembilan dan Terengganu) dan wakaf itu menjadi wakaf am melalui pemberitahuan dalam Warta (Enakmen Wakaf Perak dan Melaka). Oleh yang demikian, mawquf alaih tidak lagi berhak ke atas apa-apa faedah, manfaat, kepentingan atau keuntungan mawquf. Walau bagaimanapun mawquf alaih berhak untuk memohon satu perintah Mahkamah bagi mendapatkan haknya ke atas mawquf tersebut.

(7) Wakaf secara wasiat

Enakmen Wakaf Selangor dan Terengganu membenarkan waqif untuk mewakafkan hartanya secara wasiat. Wakaf tersebut hendaklah mula berkuatkuasa selepas kematiannya. Mawquf alaih bagi wakaf secara wasiat boleh terdiri daripada waris atau bukan waris. Wakaf yang ditetapkan semasa waqif berada dalam keadaan marad al maut kepada waris, hendaklah mendapatkan persetujuan semua waris. Manakala sekiranya mawquf alaih adalah bukan waris, wakaf secara wasiat tersebut tidak boleh melebihi daripada satu pertiga harta waqif melainkan dengan persetujuan waris waqif. Ini bermaksud waqif dibenarkan mewakafkan hartanya satu pertiga atau kurang daripadanya ketika waqif dalam keadaan marad al maut.

(8) Wakaf tidak sah

Berdasarkan Enakmen Wakaf Negeri Perak, wakaf boleh menjadi tidak sah apabila sesuatu wakaf dibuat kepada hanya sebahagian daripada waris yang berhak mendapat harta pusaka waqif, kecuali dengan persetujuan semua waris lain. Antara wakaf yang tidak sah juga adalah wakaf itu dibuat bagi apa-apa tujuan maksiat; atau tidak selaras dengan Hukum Syarak (Enakmen Wakaf Negeri Perak, Selangor, Melaka dan Terengganu) atau bukan untuk menghampirkan diri kepada Allah (Enakmen

Wakaf Negeri Selangor dan Melaka) atau ia dibuat untuk manfaat atau faedah diri sendiri (Enakmen Wakaf Perak, Melaka dan Terengganu). Wakaf juga tidak sah sekiranya dalam hal wakaf takliq, mana-mana syarat yang ditakliqkan oleh waqif tidak berlaku (Enakmen Wakaf Negeri Perak dan Melaka). Bagi wakaf yang tidak sah, harta tersebut mestilah dikembalikan kepada pemilik atau diserahkan kepada Baitulmal sekiranya pemilik tidak dapat dikesan (Enakmen Wakaf Negeri Sembilan).

KESIMPULAN

Memandangkan wujudnya keperluan untuk membangunkan wakaf ahli, kajian ini mendapati terdapat beberapa isu dan cabaran yang perlu diselesaikan dahulu sekiranya wakaf ahli diwujudkan. Pertama, keperluan untuk menambah baik peruntukan wakaf ahli yang terdapat dalam Enakmen Wakaf. Ini bagi memudahkan pelaksanaan wakaf ahli yang lebih jelas dan bagi mengelak timbulnya salah faham di kalangan mawquf alaih. Tambahan pula, apabila mawquf mempunyai nilai yang besar yang akan mengundang pertikaian daripada mawquf alaih sekiranya mereka tidak jelas akan peruntukan undang-undang berkaitan wakaf ahli.

Kedua, dalam menetapkan mawquf alaih, waqif mestilah menentukannya secara lebih terperinci. Ini memandangkan tempoh wakaf yang lama bersesuaian dengan sifatnya yang berkekalan menjadikan hasil wakaf tersebut dapat dinikmati oleh beberapa lapisan generasi. Bagi melancarkan pengurusan agihan manfaat mawquf dan mengelakkan bantahan daripada mawquf alaih, mawquf alaih hendaklah ditentukan dengan lebih jelas berserta bahagian manfaat mawquf alaih termasuk anak dan cucunya. Juga dalam keadaan sekiranya mawquf alaih tiada, adakah keturunannya seperti anak atau cucunya berhak untuk mendapatkan manfaat mawquf atau terhenti sehingga ke generasi tertentu.

Selain itu, Majlis Agama Islam Negeri juga boleh melantik mawquf alaih sebagai pengurus mawquf dengan persetujuan semua mawquf alaih dan kebenaran Majlis. Walau bagaimanapun, mawquf alaih mestilah berwibawa dan mampu membangunkan dan menguruskan mawquf dengan baik. Mawquf alaih yang dilantik juga mesti menyediakan laporan mawquf dan bahagian manfaat kepada mawquf alaih agar Majlis dapat memastikan niat waqif tercapai dan hak mawquf alaih juga terbela. Mawquf alaih juga perlu bertanggungjawab atas semua kos dan tanggungan mawquf sekiranya mawquf alaih ingin mendapatkan manfaat mawquf.

Kesimpulannya, menghidupkan semula amalan wakaf ahli dan menggalakkannya di kalangan masyarakat memberi manfaat kepada waqif, keluarga dan juga masyarakat. Selain waqif dapat memelihara kebajikan ahlinya dan mengukuhkan persaudaraan kalangan mereka, keistimewaan konsep wakaf yang tidak boleh dipindah milik dengan cara warisan, jualan dan hibah menjadikan harta yang diwakafkan sebagai modal kekal umat Islam yang sentiasa bertambah. Ibarat menabung untuk jangka panjang, oleh itu harta tersebut dapat menjamin kebaikan dan kebajikan generasi masyarakat Islam sekarang dan akan datang serta boleh dimanfaatkan berulang kali. Justeru, hasilnya juga akan memberi manfaat kepada lebih ramai masyarakat di Malaysia.

RUJUKAN

- Abd al-Aziz Fawzan. (2013). *Anwa' al-Waqf*, Risalah al-Islam. Rujuk <http://fiqh.islammessage.com/NewsDetails.aspx?id=6863>
- Abdullah Basmeih (1995). *Tafsir Pimpinan Ar-Rahman Kepada Pengertian Al-Quran (30 Juz)*. Cet. ke-6. Kuala Lumpur: Bahagian Hal Ehwal Islam, Jabatan Perdana Menteri.
- al-Ghamrāwī, Muḥammad al-Zuhrī (2005). *al-Sirāj al-Wahhāj: Sharḥ 'alā Matan Minhāj al-Ṭālibin*. Cet ke-4. Bayrūt: Dār al-Kutub al-'Ilmiyyah
- al-Khaṭīb al-Sharbīnī (t.w 977H), Shams al-Dīn Muhammad bin Muhammad. (1978). *Mughnī al-Muhtāj 'ilā Ma'rifah Ma'ānī Alfāz al-Minhāj al-Ṭālibīn*, Jil.2, Bayrūt: Dār al-Fikr
- Bukhārī, Muhammad bin Ismā'il (t.w 852H). *Sahīh Bukhārī*, Bayrūt: Dār Ihyā' al-Thurāth al-'Arabī
- Che Zuina Ismail, Rubiah Abu Bakar & Nor Jawanees Ahmad Hanafiah. (2016). *Impak Peruntukan Undang-Undang Kepada Pelaksanaan Pengurusan Wakaf Di Malaysia*. Proceeding: Language, Education, & Civilisation International Conference/LECIC2016

- Fadwa Arshid Ali. (2011). Dirasah Fiqhiyah Muqaranah. Tesis Ijazah Kedoktoran. Jamiah al-Ulum al-Islamiyah al-Alamiyah, Amman, Jordan. Rujuk <https://tslibrary.org/wp-content/uploads/2016/10/الوقف-الذري-وتطبيقاته-المعاصرة-دراسة-فقهيّة-مقارنة-فدوى-أرشيد-العلاوين.pdf>
- International Islamic Fiqh Academy. <http://www.iifa-aifi.org/2157.html>
- Isa Zaki (1995). Mujiz Ahkam al-Waqf. Kuwait: Kuwait Awqaf Public Foundation
- Kamus Dewan (2007). Edisi Keempat. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa Dan Pustaka. Cet. ke-2
- Laporan Ketua Audit Negara-Terengganu Tahun 2014 Siri 3. <https://www.audit.gov.my/docs/BM/4Laporan%20Ketua%20Audit%20Negara/2Negeri/Terengganu/11.TERENGGANU04.pdf>
- Majlis Agama Islam dan Adat Istiadat Melayu Kelantan (MAIK). <http://www.e-maik.my/portal/index.php/ms/premis-wakaf#>
- Majlis Agama Islam dan Adat Istiadat Melayu Kelantan (MAIK). <http://e-maik.my/mobileportal/v2/2015/09/07/majlis-penyampaian-sumbangan-hasil-wakaf-tengku-kaya-pahlawan/>
- Muslim, Abū al-Ḥusīn Muslim al-Ḥujjāj al-Qushairī al-Nisāburī (t.w 261H), Ṣaḥīḥ Muslim., Bayrūt: Dār Ihyā' al-Thurāth al-'Arabī
- Shakirah Mohamad, Pegawai Wakaf, Majlis Agama Islam dan Adat Istiadat Melayu Kelantan (MAIK), dalam temu bual dengan penulis, Bilik Mesyuarat Pegawai Wakaf, Majlis Agama Islam dan Adat Istiadat Melayu Kelantan, Kompleks Balai Islam, Lundang, Jalan Sultan Yahya Petra, 15200 Kota Bharu, Kelantan, 24 Jun 2018, pukul 9 pagi